

ЗМІСТ

Розділ 1. ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ОРГАНІЗАЦІЇ ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ	9
<i>Кравець В. П.</i> Підготовка школярів до виконання батьківських функцій: зарубіжний досвід	10
<i>Канішевська Л. В., Булавенко С. Д.</i> Учнівське самоврядування як засіб формування соціальної активності особистості	19
<i>Сопівник Р. В., Трутень А. В.</i> Досвід виховання ціннісного ставлення до водних ресурсів студентів аграрних закладів вищої освіти	25
<i>Вишнівська Н. В.</i> Методика діагностування вихованості милосердя в учнів молодшого шкільного віку загальноосвітніх шкіл-інтернатів	31
Розділ 2. ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ	38
<i>Степанюк А. В.</i> Інтегрований підхід як концептуальна основа формування змісту природничо-наукової освіти	39
<i>Худенко О. М.</i> Реалізація наскрізної лінії «громадянська відповідальність» на уроках української і зарубіжної літератур в основній школі	45
<i>Чабан Н. І.</i> Використання компаративних методів у роботі студентів із науковим текстом	51
Розділ 3. ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ.....	57
<i>Козловський Ю. М., Стечкевич О. О.</i> Можливості розвитку професійної STEM-освіти на засадах інтегративно-проблемного підходу.....	58
<i>Мешко Г. М., Мешко О. І.</i> Професійне здоров'я вчителів сучасної школи: бажане і реальне	63
<i>Микитенко Н. О., Семеряк І. З.</i> Сучасні технології формування стратегій іншомовного професійно орієнтованого спілкування майбутніх програмістів.....	70
<i>Сидорович М. М.</i> Фахова підготовка студентів-природничників у класичному університеті в межах проблемної наукової групи на засадах відкритої освіти	77
<i>Чайка В. М.</i> Самостійна навчальна робота й самоосвітня діяльність майбутніх педагогів як засоби їхньої самореалізації.....	84
<i>Шерман М. І.</i> Проблема використання міжнародних інформаційних ресурсів у контексті формування професійної компетентності фахівців	91
<i>Шмалей С. В.</i> Психолого-педагогічні аспекти формування безпечної професійної поведінки в системі морської освіти.....	98
<i>Шоробура І. М., Ткаченко У. Ю.</i> Розвиток вищої освіти в Україні: компетентнісний підхід	103
<i>Бурак М. І.</i> Можливості використання дистанційних навчальних програм для формування контрольно-оцінювальної компетентності майбутніх викладачів англійської мови	108
<i>Комінарець Т. В.</i> Використання неформальної та інформальної освіти у процесі професійного вдосконалення педагога	115
<i>Корх М.В., Варварецька Г.А.</i> Комп'ютерне моделювання професійної діяльності майбутніх фахівців морського флоту в процесі навчання у вищих морських навчальних закладах.....	121
<i>Наливайко О. О.</i> Формування інформаційно-цифрової компетентності як результат професійної підготовки студентів класичних університетів.....	129
<i>Писарчук О. Т.</i> Формування іміджу вчителя початкової школи в умовах освітньо-розвивального середовища.....	134
<i>Попова Г. В.</i> Застосування електронних освітніх ресурсів у професійній підготовці майбутніх судноводіїв.....	142
<i>Сокол І. В.</i> Формування соціокультурної компетентності майбутніх судноводіїв у процесі вивчення фахових дисциплін.....	149

УДК 371.035.9

Кравець В. П.*

ПІДГОТОВКА ШКОЛЯРІВ ДО ВИКОНАННЯ БАТЬКІВСЬКИХ ФУНКЦІЙ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

У статті аналізується підготовка школярів до виконання батьківських функцій в трьох провідних країнах світу: США, Великій Британії та Німеччині. Особливий акцент робиться на формуванні батьківських компетентностей, розглядаються шкільні програми з підготовки до відповідального батьківства («Навчаємо батьківства: учимо піклуватися»; «З батьком надійніше»; «Підготовка учнів середньої школи до батьківства»; «Як набутти батьківських навичок»; «Батьківська розмова для школярів»), виділяються фактори ефективності їх упровадження в шкільні навчальні плани, розглядаються методи імплементації теоретичних знань у систему прокреативної підготовки школярів, зокрема метод проєктів, наративний метод, прогнозування, арттерапевтичні прийоми, імітації тощо. Виділяється обов'язковий мінімум теоретичних знань, що включає фізіологічні та психологічні аспекти зачаття, вагітності та пологів, а також перелік практичних навичок із догляду за новонародженим. Звертається увага на суперечності в упровадженні програм із батьківства в освітні системи провідних країн світу у зв'язку з трансформаційними змінами кінця ХХ – початку ХХІ століття, пов'язаними з демократизацією суспільства, активізацією професійної ролі жінок. Йдеться в статті й про формування генеалогічної та контрацептивної культури школярів.

Обґрунтовано доцільність використання в Україні зарубіжного досвіду (щодо організації співпраці школи з батьками, упровадження інноваційних медіа-освітніх технологій, дистанційного навчання з батьківства-материнства, розвитку державної інфраструктури з підготовки молоді до відповідального батьківства як важливих умов гармонізації сімейних та батьківсько-дитячих стосунків), відібрано відповідний методичний інструментарій упровадження його у вітчизняну систему підготовки молоді до усвідомленого батьківства.

Ключові слова: батьківство, материнство, прокреативна підготовка, генеалогічна культура, контрацептивна культура, сімейне життя.

Підготовка молоді до вступу в шлюб, до майбутнього сімейного життя – невід'ємна складова частина загальної системи виховання молодого покоління. Серед численних аспектів цієї проблеми виділяється **формування усвідомленого батьківства**, через яке реалізується потреба мати дітей, прагнення бути батьками. Зменшення народжуваності, низький рівень репродуктивної та контрацептивної культури, послаблення репродуктивного здоров'я підлітків і молоді, притуплення почуття особистої відповідальності – ці та інші чинники виступають серйозними детермінантами дослідження цього феномена.

Для більш успішного вирішення проблеми підготовки вітчизняних школярів до виконання батьківських функцій, ми вдалися до аналізу зарубіжного досвіду. Ця робота виконана працівниками науково-дослідного центру з проблем гендерної освіти й виховання учнівської та студентської молоді, створеним Національною академією педагогічних наук та Тернопільським національним педагогічним університетом імені Володимира Гнатюка. Проаналізовано основні напрямки підготовки школярів до усвідомленого батьківства в трьох провідних країнах світу, обґрунтовано доцільність використання в Україні тих чи інших елементів зарубіжного досвіду, відібрано відповідний методичний інструментарій упровадження їх у вітчизняну практику навчання та виховання.

У системі підготовки школярів до сімейного життя в зарубіжних країнах формування усвідомленого батьківства передбачає збагачення в них компетентностей щодо виховання й догляду за дітьми, характеризує специфіку взаємин «батьки-діти»

*© Кравець В. П.

та вдосконалює необхідні практичні вміння і навички. Важко переоцінити роль знань як першооснови та індикатора успішності будь-якої діяльності, особливо коли мова йде про таку специфічну сферу діяльності, як підготовка до відповідального батьківства. Звідси – першочергове завдання, що постає на сучасному етапі перед педагогами: передача молодому поколінню вичерпної сукупності необхідних знань та практичного досвіду до появи в них власних дітей.

Сьогодні, наприклад, у школах США діють сотні програм, орієнтованих на формування майбутнього материнства і батьківства. Це свідчить про значні, хоча все ще недостатні успіхи в справі допомоги майбутнім батькам. Обов'язковий мінімум знань включає фізіологічні й психологічні аспекти вагітності і пологів, а також догляд за новонародженим. У більшості випадків той чи інший курс із підготовки до виконання батьківських обов'язків у школі є **факультативним**. Зазвичай він приваблює тих дівчат і юнаків, ціннісні орієнтації яких збігаються із цілями програми. У цих учнів є стимул займатися проблемами розвитку й виховання дітей і надалі застосовувати ці знання як у своїй професійній діяльності, так і у виконанні ролі батьків.

Готуючи молодь до виконання батьківських ролей (**прокреативна підготовка**), американська школа акцентує увагу на правилах догляду за дітьми різного віку, правилах створення безпечного середовища, що стимулює розвиток дитини, та індивідуальних відмінностях у їхньому розвитку. Для ухвалення виваженого рішення про народження дитини школярі ретельно вивчають вікові етапи розвитку дитини, удосконалюють уміння задовольняти її потреби на кожному з них та приймати винагороди і вимоги батьківства, формують у молоді переконання про те, що відповідальне батьківство – це праця 24 години на добу.

Дослідження американських шкільних програм із підготовки до відповідального батьківства свідчать про вихідну установку авторів на підвищення обізнаності школярів із питань розвитку дитини та її основних потреб. Розроблена відомим американським фізіологом Харріет Хіф програма «**Навчаємо батьківства: учимо піклуватися**» («*Educating for Parenting: Learning How to Care*») зосереджується на формуванні та розвитку в школярів уміння піклуватися про інших та діяти, ураховуючи інтереси інших як першооснову відповідального батьківства. Учні дізнаються про вікові етапи розвитку дитини та їхню специфіку, учаться диференціювати фізіологічні зміни організму, розглядають фізичні, психологічні, когнітивні, емоційні та соціальні потреби дитини і роль батьків у їх задоволенні. Імпонує акцент педагога на формуванні в школярів переконання про те, що надмірні, невласливі конкретному віковому етапу очікування можуть негативно вплинути на розвиток дитини, стати першопричиною недостатньої уваги батьків до неї та спричинити сімейні конфлікти. Оскільки захист дитини є одним із пріоритетних завдань батьків, учні опановують основні правила створення безпечного, здорового та стимулюючого розвитку дитини середовища, що є особливо актуальним у перші роки життя немовлят. Учасники програми дізнаються про важливість дотримання основних правил харчування дітей, гігієни та регулярного огляду в лікаря, учаться розпізнавати відчуття немовляти та його темперамент. Школярам демонструють негативний вплив алкоголю, нікотину та наркотичних засобів на розвиток плоду в утробі матері. Педагог акцентує увагу на раціональному харчуванні та догляді під час вагітності [3].

Ця програма зосереджує увагу на донесенні до учасників усієї відповідальності батьківства та розкритті вагомій ролі батьків у вихованні та догляді дітей, особливо впродовж перших трьох років їхнього життя. Інтегрована в зміст навчальної програми ситуація вільного вибору забезпечує учням можливість краще усвідомити реалії батьківського виховання та вдосконалити навички ухвалення виважених самостійних рішень. Зокрема, одне із практичних завдань пропонує школярам скласти орієнтовний кошторис витрат із догляду за новонародженим упродовж перших трьох місяців його життя. Полегшують його виконання підібрані вчителем тематичні каталоги дитячого

харчування, одягу та іграшок. Наступні розділи програми знайомлять учнів з основними методиками навчання дітей, демонструють взаємозв'язок між грою та навчанням, розкривають специфіку сприйняття дітьми навколишньої дійсності та роль батьків у цьому процесі. Усвідомлюючи унікальність і неповторність кожної людини та взаємин «батьки-діти», школярі досліджують визначальний вплив темпераменту на поведінку людини та взаємини батьків і дітей, розкривають культурні та соціальні відмінності сімей різних типів, диференціюють основні потреби людини, формують навички їх задоволення.

Одним із прогресивних надбань американської педагогічної думки є розроблена фахівцями Університету штату Міннесота шкільна програма «**З батьком надійніше**» («*Dads make a difference*»), що акцентує увагу на позитивних факторах залучення батька до виховання дітей у межах паралельного формування навичок відповідального батьківства. Учасники програми дізнаються про різні типи сімей, про роль матері та батька в сім'ї, про важливість взаєморозуміння та взаємоповаги в сім'ї; досліджують поняття ризику як невід'ємного компонента життєдіяльності людини, диференціюють основні його фактори та засоби попередження. Імпонує акцент авторів навчального курсу на вагомості та основних перевагах присутності батька в сім'ї. У школярів формують переконання про те, що всі дії та вчинки мають свої наслідки: як позитивні, так і негативні. Здійснюючи певний вибір, людина повинна відповідати за нього та його можливі наслідки.

Одне з практичних завдань навчальної програми «З батьком надійніше» характеризує імплементацію в систему прокреативної підготовки учнівської молоді методу **прогнозування**. Школярам пропонують скласти розповідь про себе, у якій вони мають зазначити найважливіші події з їхнього минулого та описати майбутнє, акцентуючи увагу на етапі народження власної дитини. Координуючи виконання практичного завдання, педагог запроваджує дискусію на аргументуванні школярем власного вибору.

На увагу вітчизняних педагогів та науковців заслуговує американський досвід запрошення на заняття з підготовки молоді до прокреативної діяльності батька чи матері з дитиною, що забезпечує глибше засвоєння системи знань із розвитку дитини та формування необхідних практичних умінь і навичок [3]. Візити батьків із дитиною впроваджують **метод проєктів**. Учні спостерігають за поведінкою запрошених батьків та дитини; на основі отриманих теоретичних знань планують ключові зміни в організмі дитини та перевіряють й оцінюють власні припущення через місяць, під час наступного візиту. Зокрема, вивчаючи динаміку розвитку дитини впродовж перших років життя, школярі прогнозують зміни в оволодінні мовою, навчанні та вихованні дитини.

У контексті підготовки молоді до батьківства в багатьох штатах США за останні роки відбулись помітні зміни й у **ставленні до вагітних школярок**. У недалекому минулому їх просто автоматично відраховували зі школи. І часто матерям-підліткам не вдавалось закінчити середню школу, що докорінно змінювало їхнє подальше життя. Пізніше школи стали розробляти для таких учнів окремі навчальні програми, які давали їм змогу, принаймні, завершити свою освіту. Сьогодні в деяких школах вагітним школяркам створюють такі умови, які дають їм змогу якомога довше залишатися у своєму класі. Крім того, вони, їхні приятелі чи чоловіки, а також їхні сім'ї можуть користуватися послугами комплексної служби освіти, охорони здоров'я й соціального забезпечення. Уряд США витрачає 20 млрд. доларів на соціальну допомогу матерям-одиначкам. Одна з фірм, наприклад, рекламує американський варіант **тамагочі** – ляльку в натуральну величину дитини, яка будить свою «матір» вночі плачем, вимагає її годувати, купати, змінювати пелюшки тощо. Як і жива дитина, програма-імітатор позбавляє підлітка безтурботного сну та помітно змінює його життя. Графік поведінки дитини-імітатора максимально наближений до специфіки поведінки живої дитини.

Головна мета програми – допомогти підліткам краще зрозуміти всю повноту відповідальності та зобов'язань батьківства. У своєму проспекті фірма з гордістю відзначає, що значна частина дівчат-підлітків, які отримали в подарунок цю ляльку-застереження, уже через день-другий повертають її в магазин. Такий підхід виховує відповідальність у стосунках юнаків і дівчат, ухваленні рішення про контрацепцію й намірах про народження дитини поза шлюбом.

Велику увагу підготовці школярів до майбутнього **материнства та батьківства** приділяють і педагоги **Великої Британії** Н. Нодінгс, М. Прінгл, Дж. Пух, К. Хенвуд та інші. У зв'язку з цим виникає необхідність формування в них моральних якостей і почуттів, без яких неможливе створення і щасливої сім'ї і психологічного комфорту в ній, а також входження молодих людей у реалії дорослого світу. Це такі якості: скромність, чуйність, співчуття, розуміння, милосердя, доброта, вміння виявляти терплячість і доброзичливість, духовність тощо. Таким чином, те, якими будуть хлопці та дівчата, багато в чому залежить від їхніх загальних суспільних орієнтацій, тобто не тільки від наявності побутових якостей, необхідних для виконання сімейних ролей (гарна господиня, добрий хазяїн, дбайлива дружина, турботливий чоловік та ін.), хоча це також важливо, насамперед, – від загальноособистісних ціннісних орієнтацій.

Ефективність програм із підготовки учнівства до батьківства залежить від багатьох факторів, проте є достатньо широке підґрунтя для їх упровадження в школи. Ключовою стратегією таких програм українська дослідниця Н. Левчик визначає психолого-педагогічне розуміння дитини, її психічного розвитку та соціального становлення. Упровадження програм підготовки до батьківства в середніх школах є важливим кроком практичноорієнтованого навчання, що сприятиме реалістичному розумінню школярами батьківських обов'язків до ухвалення ними відповідального рішення стати батьками [2].

У Великій Британії вважають, що підготовка до батьківства має стати доступною для кожного юнака й кожної дівчини, не зважаючи на їхні розумові здібності. У найбільш розробленій та прийнятій усіма британськими школами навчальній програмі «**Підготовка учнів середньої школи до батьківства**» формування майбутніх батьків є невід'ємною складовою. При цьому варто відзначити мобільність шкільних програм із батьківства. Якщо програми кінця ХХ ст. були дещо ідеалізованими і стереотипізованими, то сьогодні вони є більш реалістичними, відповідають вимогам часу. У кінці ХХ – початку ХХІ ст. відбуваються *трансформаційні зміни*, пов'язані із демократизацією суспільства, активізацією професійної ролі жінок. Це спричиняє певні суперечності в упровадженні програм із батьківства в освітню систему Великої Британії. Дослідження Т. Графтон (Т. Grafton) показало поширеність традиційних поглядів молоді на виконання жінкою, насамперед, материнського обов'язку, ролі виховательки та домогосподарки, проте простежувалась незначна частина ліберальних поглядів: юнаки почали цікавитись питаннями догляду за дитиною, вибирали освітню програму з батьківства.

Шкільна програма підготовки молоді до батьківства у Великій Британії сьогодні є частиною Національної навчальної програми, ухвалені на початку ХХІ століття. У змісті програми є оволодіння учнями необхідними навичками для побудови та розвитку успішних подружніх та сімейних стосунків; набуття соціальних і комунікативних навичок; навичок асертивного спілкування, подолання стресу, сімейного конфлікту; дозвіллезнавство; розвиток почуття власної гідності; отримання знань про розвиток та потреби дитини на різних вікових етапах її становлення в процесі різних видів діяльності (гра, навчання та спілкування); усвідомлення причини «хорошої» та «поганої» поведінки, змін у взаємовідносинах «батьки-діти»; осмислення в процесі складання наративів, власних історій життя та біографічних і сімейних розповідей, причин і передумов термінів від «достатньо хорошого батьківства» через «недостатньо хороше батьківство» до «поганого батьківства».

Зазначимо, що сучасні програми з підготовки до батьківства передбачають узгодження змісту освіти, інформування з методикою викладання, а саме: досягнення консенсусу з питань змісту знань та навичок ефективного батьківства; забезпечення учням реальних можливостей для набуття необхідних батьківських компетентностей за програмами різного рівня; координацію між стандартами, зокрема з викладанням навчального курсу в школі, педагогічною освітою та рівнем сертифікації вчителів, системами оцінки знань учнів та моніторингу діяльності шкіл тощо. У їхньому змісті переважають загальноприйняті моральні цінності, як-от: толерантне ставлення до соціально й культурно «іншого»; визнання чоловічого і жіночого типів життєдіяльності як рівноцінних у суспільному житті людей (і разом з тим визнання чоловічої і жіночої ідентичностей, які репрезентують ці діяльності); визнання цінностей і інтересів жінок, дітей і меншин та їхньої ролі в суспільному розвитку; миролюбне, ненасильницьке вирішення конфліктів.

Н. Левчик у своєму дослідженні [2] дала детальну характеристику двом програмам, запропонованих провідними експертами для їхнього впровадження. Одна з них – **«Як набути батьківських навичок»** («Parenting Skills»), авторами якої є консультанти й викладачі навчальних дисциплін «Домашня економіка» і «Дитячий розвиток» Анжела Гудвін та Дженні Патрік побудована за *тематичними напрямками*. Її метою є засвоєння учнями теоретичних знань, розвиток практичних навичок і вмінь, необхідних для успішного виконання батьківських ролей у сучасному полікультурному суспільстві.

Теми перших двох занять **«Батьківські взаємини і ролі»**, **«Вибір шлюбного партнера»** присвячені морально-психологічній підготовці учнів до створення сім'ї і до батьківських взаємин, правильного вибору шлюбного партнера, усвідомленню учнями цінності батьківства й унікальності виконання батьківського обов'язку, а також дослідження взаємних зобов'язань щодо готовності обох молодих людей стати подружжям, виявлення реальних поглядів на батьківство в юнаків і дівчат. На заняттях **«Планування батьківства»** і **«Поведінка подружжя до народження дитини»** вчитель заохочує учнів зважити на весь комплекс проблем, які виникають у зв'язку з ухваленням подружжям рішення бути батьком і матір'ю, указує на ставлення до дитини як до найвищої цінності в житті батьків і суспільства, ознайомлює учнів із репертуаром батьківських ролей та обов'язків у молодій сім'ї, труднощами в їхньому виконанні.

Метою занять **«Турбота про новонароджену дитину»** і **«Особливості батьківського догляду за малюками»** є показ учням важливості формальної і неформальної турботи про дитину та матір після пологів та обґрунтування необхідного переліку справ. Вони ознайомлюють учнів із подружніми та батьківськими цінностями, функціями однодітної та багатодітної сімей, їхніми перевагами та недоліками, а також стимулюють обговорення щодо вияву почуттів, виховання емпатії в хлопчиків та юнаків до матері і до дитини. На занятті **«Скільки коштує малюк?»** досліджується фінансовий аспект витрат, пов'язаний із появою дитини в сім'ї. Ігровим формам розвитку, впливу гри та іграшок на дитячий розвиток присвячене заняття **«Виховуємо в грі»**. Заняття **«Як добре бути батьками!»** присвячене цінностям батьківства, урахуванню інтересів та потреб батьків під час виховання дітей, важливості і життєвій необхідності для батьків бути активними в суспільній, громадсько-політичній сферах. Низка занять присвячена темам дитячої дружби, творчої діяльності й безпеці життєдіяльності дитини.

Основними методами і формами роботи навчального курсу є інформування вчителя, самостійна робота, есе, письмова робота, мозковий штурм, сюжетно-рольові ігри тощо. Найбільш поширеним видом діяльності є спільна інтерактивна взаємодія учнів з учителем та іншими слухачами, самостійне опрацювання матеріалу.

Основною метою іншої програми «**Батьківська розмова для школярів**», яку розробили та апробували кваліфіковані вчителі й соціальні працівники Джилл Роув, Рейчел Тернер і Ханна Дженкінс для учнів 10-11 класів, є підвищення поінформованості учнів про цінність та відповідальність батьківства, його функцій і ролей, забезпечення молодій людині навичками і вміннями за доглядом та піклуванням про дитину, набуття досвіду діалогічного спілкування з дітьми в майбутньому батьківстві. Головним завданням програми є допомога учнівській молоді у свій час стати успішними батьками – татом чи мамою.

Автори пропонують використовувати різні інтерактивні методи та форми, які допомагають розгорнути суб'єкт-суб'єктну взаємодію між учасниками освітньої програми, тобто групову дискусію, роботу в малих групах, рольову гру, творчі завдання, мозковий штурм, метод колажу, рефлексивні коментарі, наративи (життєві історії), яскраві метафори, психогімнастичні, ігрові, «Театр в освіті», тренувальні вправи, арт-терапевтичні прийоми тощо). У завданнях для самостійного опрацювання старшокласникам пропонується, відповідно до поданої загальної характеристики батьківства, осмислити взаємозв'язок між майбутнім батьківством і теперішнім особистим життям. Зокрема, у мікрогрупах учні визначають у процесі дискусії компоненти «хорошого» і «поганого» батьківства.

Специфіка завдань «**Як ми любимо**» полягає у виробленні в старшокласників виявів любові до дитини зі врахуванням вікових особливостей розвитку дитини (учням пропонується заповнити лист і написати знайомі їм шляхи вираження почуттів, коли дитині рік, 5 і 15 років). Арттерапевтичний прийом допомагає учням програти, відтворити фізичні й вербальні вияви почуття любові. Через дію «мовою жестів» відбувається поєднання теоретичних знань із практичним вираженням позитивного ставлення до дитини, що сприяє кращому засвоєнню учнями цінності та унікальності дитячої особистості, її емоційної захищеності, розумінню правил безумовної любові до дітей.

Учні працюють у мікрогрупах, намагаються висловлювати свої почуття за спілкування з дітьми. Застосування новітніх методів, зокрема методу наративу, сприятиме кращому усвідомленню ролі батьківства (у завданнях пропонуються створення власних життєвих історій, віршів, метафор, розповідання історій сім'ї, на прикладі яких школярі мають самостійно зробити певні висновки й виробити власну життєву позицію). Часто учні згадують яскраві сторінки зі свого дитинства та осмислюють їхнє значення для майбутнього батьківства: поділитись спогадами свого дитинства зі власними дітьми для формування їхньої самоповаги, формування теплих і близьких взаєностосунків, важливості позитивних емоцій і дотримання сімейних звичаїв і традицій.

Щоб оцінити ефективність педагогічних зусиль із підготовки до батьківства, національне Бюро з питань вивчення дитячого розвитку в 2008 році провело відповідне дослідження в Англії, Шотландії та Уельсі. За даними опитування 15 тисяч молодих людей, виявилось, що переважна більшість молоді отримує в школі інформацію щодо репродуктивних функцій та сучасних концепцій виховання; менш як 50 % – щодо фізичного та психічного розвитку дітей; приблизно 33 % були б зацікавлені набути навички догляду за дітьми і менш як 25 % – прагнули отримати інформацію про сімейні проблеми [5, с. 84-90].

Крім упровадження шкільних програм, на державному рівні пропонується розвиток консультативних послуг від різних соціальних служб: консультації для вагітних жінок, молодих матерів, консультації для молодого подружжя, залучення молодіжних, громадських організацій, релігійних об'єднань тощо. Поряд зі запровадженням програм статевого виховання в школах, англійські фахівці ведуть велику позакласну роботу, створюють освітні брошури, плакати, книги, відеофільми та інші матеріали, що стосуються проблем шлюбу, сім'ї та сексуальності.

Ефективному впровадженню цих шкільних програм сприяють *курси підвищення кваліфікації вчителів, співпраця батьків зі школами*, місцевими (релігійними і етнічними) громадами, організація конференцій для педагогів, адміністрації шкіл, обмін досвідом тощо. Створюються серії комп'ютерних навчальних програм, які пропонуються для дистанційного навчання, додаткові можливості для навчання школярів за межами школи в мікрорайоні, розробляються інтерактивні онлайн-навчальні програми. Для розробки програм залучаються висококваліфіковані спеціалісти з етнічних груп, які мають досвід успішної адаптації до нового соціокультурного оточення.

Навчальні програми носять інтерактивний і міждисциплінарний характер, охоплюють різні навчальні предмети й допоміжну додаткову освіту. Разом із дистанційним навчанням функціонують традиційні регулярні курси підвищення кваліфікації вчителів, створені бібліотеки, каталог яких містить різноманітні методичні розробки занять із основ батьківства, спеціальних тем для викладання в міжпредметному навчанні і позашкільній діяльності, посібники, відеоматеріали, комп'ютерні навчальні ігри тощо. Усі матеріали використовуються вчителями під час їхнього навчання на курсах підвищення кваліфікації. Однією з найважливіших особливостей підготовки вчителів у Великій Британії, на відміну від США, є *обов'язковість використання вчителем отриманих на курсах знань*, нової інформації в практичній діяльності в процесі занять із учнями. Усі вищезазначені особливості викладання курсу основ батьківства, без сумніву, заслуговують більш уважного вивчення та впровадження в загальношкільні програми для підвищення кваліфікаційного рівня вчителів з цієї проблеми в Україні.

В Королівстві значна увага приділяється формуванню **генеалогічної культури школярів**. Практично в кожній британській сім'ї культивується інтерес до власного родоводу, складають генеалогічне древо конкретної сім'ї, поважливо ставляться до традицій та плекання сімейних історій. У пересічній британській сім'ї діти вчать визначати ієрархії сімейних пріоритетів. На першому місці для матері залишається вона сама та її чоловік, і лише потім йде дитина. *Головними в сім'ї є батьки та їхні інтереси*. У процесі виховання дітей британська матір намагається зекономити свій час і сили, вона не вважає, що в дітей все має бути кращим, ніж у батьків, що в дитини повинні бути винятково дорогі і якісні речі. Там, де можна зекономити на покупках для дитини, дбайлива британка, найшвидше, так і зробить. Англійська матір може, не обдумуючи, купити для дитини одяг та іграшки в секонд-хенді, а потім – знову їх продати, щоб повернути частину коштів назад. *Економія і прагматизм розповсюджуються на всі аспекти життя мешканців Великої Британії*, і діти – не виняток. Таким чином, змалку діти привчаються до економного ведення домашнього господарства, учаться азам сімейної фінансової культури.

Своєрідно ведеться й у школах Німеччини підготовка школярів до виконання **батьківських функцій**. Цю проблему в нашому Центрі досліджувала І. Гречин [1]. Вона аналізувала федеральну програму «**Час на роздуми про дітей**» («Babybedenzeit»). У цьому проекті дівчата й хлопці мають можливість прожити чотири дні з правдоподібним *«імітатором немовляти»*, який запрограмований на цілодобовий догляд. Учителі, які попередньо пройшли курс підвищення кваліфікації з цього напрямку роботи, супроводжують проект, метою якого є запобігання небажаних вагітностей, усвідомлення підлітками щоденних батьківських обов'язків, попередження жорсткого ставлення до дитини, тренування умінь та навичок батьківства, поширення інформації про безпечне й свідоме використання засобів контрацепції, розвиток рефлексії щодо планування майбутньої сім'ї. Крім того, ця навчальна програма включає теми дитячого здоров'я, безпеки життєдіяльності, стилів виховання. Розвинутий «імітатор немовляти» дає можливість учням прожити близькі до реальності будні, як зі справжньою дитиною. Його потреби є ідентичними потребам справжнього

немовляти. При цьому мова йде про правдоподібно сконструйовані ляльки, котрі хочуть, щоб їх годували, сповивали й заспокоювали, вони можуть задоволено гикати, кашляти або відригувати. «Імітатор немовляти» чудово підходить для роботи з підлітками та уможлиблює цілісний досвід, впливаючи, таким чином, на тему батьківства через набуття власного досвіду. Поряд зі звичайною «дитиною» (що може мати різні кольори шкіри) існує також дитина з наслідками наркотичної залежності батьків й модель з наслідками вад від алкоголю. Цільовою групою є 13-18 річні підлітки та молодь [6].

Навчальний матеріал програми містить такі теми: планування життя, батьківська відповідальність, догляд за немовлям, здоров'я дитини, безпека життєдіяльності, стилі виховання та батьківське ставлення до життя дитини. Основними завданнями програми є ознайомлення підлітків із потребами батьків та дітей, різноманітними аспектами вагітності, народженням, особливостями виховання дитини, батьківського почуття відповідальності, зі значенням взаємин, з проблематикою алкоголю та наркотиків під час вагітності, усім спектром обслуговування (організації та допомоги), практичним забезпеченням догляду за дитиною.

Під час вивчення програми «Час роздуми про дітей» застосовуються такі принципи та методи: презентація проекту на вчительських конференціях та перед підлітками, батьківські вечори, робота з «імітаторами дітей», робота в малих групах, окремі розмови, бесіди в групах; рольові ігри, інтерв'ю з юними батьками, робота з анкетами, записи в щоденниках тощо. Учням обох статей в окремих школах пропонується волонтерська практика в дитсадках. Учителі допомагають учням набувати різних практичних навичок, як-от: *виготовляти іграшки для дитячих садків*.

Для формування усвідомленого батьківства в німецьких школах значна увага приділяється ознайомленню школярів із протизаплідними засобами. Не випадково **контрацептивна культура** німецької молоді в цілому висока. Останнім часом до сексуальної просвіти все частіше долучаються батьки. Принаймні підлітки можуть обговорювати з батьками питання, що їх хвилюють. До речі, дівчата значно частіше звертаються з питаннями до батьків, аніж хлопці. Батьки відчують, що їм важче говорити з синами, ніж з дочками. Найскладніші питання стосуються сексуальних практик і мастурбації.

Тема «Контрацепція» згідно з рішенням федеративного Конституційного суду передбачена в навчальних планах усіх земель. Єдиною відмінністю між навчальними планами земель є те, що цю тему розглядають на різних етапах, наприклад, у Гамбурзі – у 4 класі, а в Баден-Вюртемберзі та Баварії – в 10 класі. Найчастіше цю тему актуалізують у 5-6 класах. Ознайомлення з проблематикою переривання вагітностей передбачено директивами всіх федеративних земель, тоді як тема «Захист ненародженого життя» розглядається лише в школах Баден-Вюртемберга, Баварії, Бремена, Нижньої Саксонії, Північного Рейну-Вестфалії і Рейнланд-Пфальца.

Німецькі фахівці вважають, що **підліткова контрацепція** повинна відповідати таким вимогам: висока ефективність; безпечність для здоров'я; зручність у застосуванні; доступність для придбання. При цьому слід враховувати сексуальні особливості дівчаток-підлітків, до яких відносяться: нерегулярне статеве життя; нерегулярні менструації (до 25%); недостатня сексуальна освіта; страх виявлення засобів контрацепції батьками чи близькими; вибір захисних засобів за «порадою» друзів; високий ризик ЗПСШ; декілька статевих партнерів.

Крос-культурне дослідження підготовки школярів до усвідомленого батьківства дає змогу глибше проаналізувати її проблеми та перспективи в Україні, виокремити перспективні напрями її імплементації в навчально-виховний процес національної школи, а саме: проведення статевопросвітницької роботи в дошкільних закладах як складової підготовки до майбутнього батьківства; формування морально-психологічної готовності учнів до виконання батьківських функцій; ознайомлення

школярів із основами перинатальної педагогіки та психології в процесі тренінгів; активне залучення юнаків до участі в заняттях з батьківства; створення мережі навчальних центрів для перепідготовки вчителів на курсах підвищення кваліфікації в межах неперервної освіти дорослих тощо. Необхідним для української школи є запозичення багатогранного досвіду зарубіжних країн щодо організації співпраці школи з батьками, упровадження інноваційних медіа-освітніх технологій, дистанційного навчання з батьківства-материнства, розвитку державної інфраструктури з підготовки молоді до відповідального батьківства як важливих умов гармонізації сімейних та батьківсько-дитячих стосунків.

Література:

1. Гречин І. Підготовка учнівської молоді до виконання батьківських обов'язків в Німеччині: автореф. дис. ... канд. пед. наук. Тернопіль, 2012. 20 с.
2. Левчик Н. Специфіка підготовки учнівської молоді до батьківства у Великій Британії. *Статева соціалізація та підготовка учнівської молоді до сімейного життя у педагогіці та шкільній практиці зарубіжних країн*: монографія. Тернопіль: ТЗОВ «Видавництво Астон», 2009. С. 85-108.
3. Яворська Л. Підготовка молоді до сімейного життя в США. *Статева соціалізація та підготовка учнівської молоді до сімейного життя у педагогіці та шкільній практиці зарубіжних країн*: монографія. Тернопіль: ТЗОВ «Видавництво Астон», 2009. С. 20-46.
4. Кузнецов А. Проблеми полового виховання в сучасній французькій педагогіці: автореф. дисс. ... канд. пед. наук. Москва, 1977. 23 с.
5. Pearson R. and Lambert L. Sex education, preparation for parenthood and the adolescent. London, 1977.
6. Babys sind nicht immer so süß, wie sie aussehen! Das Projekt «Babybedenkzeit». URL: forum.sexualaufklaerung.de/index.php?docid=504.

Kravets V. P.

PREPARING PUPILS FOR PARENTAL FUNCTIONS FULFILLMENT: INTERNATIONAL EXPERIENCE

Preparing pupils for parental functions fulfillment in three leading world countries – the United States, Great Britain and Germany has been analyzed in the article. Special attention has been paid to the formation of parental competencies. School curricula in preparation for responsible parenting («Educating for Parenting: Learning How to Care», «Dads Make a Difference», «Preparing Secondary School Pupils for Paternity», «Parenting Skills», «Parental talk for schoolchildren») have been considered. Factors of the effectiveness of their introduction into school curricula have been highlighted. Methods for the implementation of theoretical knowledge in the system of schoolchildren's procreative preparation, in particular, project methods, narrative method, prediction, art-therapeutic techniques, simulations and others have been discussed. A compulsory minimum of theoretical knowledge has been pointed out, that includes the physiological and psychological aspects of conception, pregnancy and childbirth, as well as, a list of practical newborn care skills. Consideration has been also drawn to the contradiction in the implementation of paternity programs in the educational systems of the world leading countries in connection with the transformational changes of the end of 20-th – beginning of the 21-st centuries associated with the democratization of society, the activation of women's professional role. The formation of schoolchildren's genealogical and contraceptive culture has been represented. The expediency of using foreign experience in Ukraine such as the organization of school cooperation with parents, the introduction of innovative media-educational technologies, the distance learning in parenthood, the development of the state infrastructure for youth training in responsible parenting as important conditions for the harmonization of family and parent-child relations has been proved. The appropriate methodical tools set for implementing it into the national system of youth preparation for conscious paternity has been selected.

Key words: parenthood, maternity, procreative preparation, genealogical culture, contraceptive culture, family life.

Дата надходження статті: «29» серпня 2018 р.